

POPULARNONAUKOWY OPIS BADAŃ

Tematem mojej rozprawy doktorskiej jest stronnictwo Zygmunta III Wazy w Wielkim Księstwie Litewskim w latach 1603–1621. Decydując o wyborze przedziału chronologicznego pracy kierowałem się sytuacją wewnętrzną na Litwie. Stąd pierwszą cezurę wyznacza śmierć hetmana wielkiego litewskiego i wojewody wileńskiego Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna”, wraz z którą osłabiona została pozycja birżańskiej linii Radziwiłłów. Ukształtowany wówczas układ sił utrzymał się na Litwie do początku lat 20. XVII w. Wydarzeniem, które go zaburzyło był zgon jednego z czołowych regalistów – Jana Karola Chodkiewicza (zm. 1621 r.). Jakkolwiek nie można uznać Chodkiewicza za lidera stronnictwa dworskiego, nie ulega wątpliwości, że należał do grona oddanych tronowi ludzi, a jego śmierć i decyzje o nominacjach na wakujące po nim urzędy doprowadziły do dużych zmian na litewskiej scenie politycznej. Dotyczy to zarówno szczebla senatorskiego, jak i wpływów konkretnych faksji na prowincji.

Podjęta problematyka wpisuje się w szerszy nurt badań nad relacjami typu patron-klient. Dlatego wnikliwego omówienia wymaga system klientalny w Wielkim Księstwie Litewskim. Poza głównymi wyzwaniem, sprowadzającymi się do skomentowania przyjętej na potrzeby pracy terminologii i wskazania specyfiki magnackiego patronatu na Litwie, stawiam przed sobą także bardziej szczegółowe cele. Najważniejszym spośród nich jest odpowiedź na pytanie, czy już w przypadku panowania Zygmunta III stronnictwo królewskie można rozpatrywać na tej samej zasadzie jak faksje magnackie.

Ponadto praca wymaga ode mnie prześledzenia rozwoju sytuacji wewnętrznej na Litwie począwszy od elekcji 1587 r. oraz wskazania głównych celów polityki królewskiej. Stanowi to niejako wprowadzenie do zasadniczego przedmiotu moich badań tzn. charakterystyki stronnictwa Zygmunta III. Przygotowywana rozprawa opiera się na badaniach źródłowych. Poprzez analizę korespondencji, wytworzonych w magnackich kancelariach materiałów administracyjno-gospodarczych, dokumentów oblatowanych w księgach grodzkich i ziemskich, instrukcji sejmikowych oraz nadań wpisanych do ksiąg Metryki Litewskiej podejmuję się wskazania litewskich regalistów, a ponadto omówienia ich karier, kwalifikacji politycznych i możliwości protekcyjnych, ustalenia podziału sejmikowych stref wpływów oraz składu i struktury sympatyzujących z dworem faksji.

W prowadzonych badaniach koncentruję się przede wszystkim na praktyce życia politycznego za panowania pierwszego Wazy na polskim tronie. Z moich dotychczasowych ustaleń wynika, że stronnictwo królewskie nie było monolitem, stanowiło raczej zbiór faksji magnackich, reprezentujących często sprzeczne interesy. Nie należy jednak zadowalać się tym spostrzeżeniem. Kluczowe znaczenie ma bowiem prezentacja środków za pomocą, których władca oddziaływał na magnackich liderów, umiejętnie przeciwstawiając ich sobie, podsycając ich aspiracje i inicjując konflikty w łonie elity, tak aby łatwiej osiągać własne cele. Sprowadza się to m.in. do omówienia polityki nominacyjnej, nieformalnych metod wywierania przez dwór nacisku na możnych oraz działań na płaszczyźnie parlamentarnej. Całość wymaga naświetlenia w zestawieniu z analogicznymi mechanizmami wykorzystywanymi w innych europejskich państwach.

Za podjęciem niniejszego tematu przemawia kilka powodów. Dotychczas stronnictwo Zygmunta III w Wielkim Księstwie Litewskim nie doczekało się opracowania. Podobnie jest w przypadku faksji litewskich regalistów. Tymczasem wartość tego typu badań, wynika przede wszystkim z niekwestionowanego przez historyków wpływu ugrupowań magnackich na życie publiczne w państwie polsko-litewskim. Ponadto mają one istotne znaczenie w aspekcie biograficznym, prozopograficznym i wpisują się w szerszy kontekst, prowadząc do rozwoju wiedzy nie tylko z zakresu historii Rzeczypospolitej, ale ogólnie funkcjonowania stronnictw politycznych we wczesnonowożytnej Europie.